

ПІДХОДИ ДО ЕКСПРЕС- І ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ ДІАГНОСТИКИ ПРОБЛЕМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

© 2014 ПОЛЯКОВА О. Ю., ЯРОШЕНКО І. В., СЕМИГУЛІНА І. Б.

УДК 332.145

Полякова О. Ю., Ярошенко І. В., Семигуліна І. Б. Підходи до експрес- і фундаментальної діагностики проблем соціально-економічного розвитку регіонів

У роботі здійснено аналіз проблеми побудови системи діагностики соціально-економічного розвитку регіонів, що є запорукою ефективного управління та запобігання кризових ситуацій у різних сферах життєдіяльності регіону. Запропонований підхід до побудови системи діагностики проблем соціально-економічного розвитку регіонів передбачає, що система діагностики має бути сформована на двох рівнях: експрес-діагностика, метою якої є виявлення проблем розвитку, і фундаментальна діагностика, метою якої є визначення причин і загроз виникнення проблем у соціально-економічному розвитку регіону з урахуванням галузевої специфіки регіонів і підприємств, які здійснюють господарську діяльність в регіоні, та інших особливостей регіону. Термін здійснення діагностики має бути узгоджений з часом, необхідним на прийняття рішень, особливо оперативного управління. Показано, що найбільш доцільними інструментальними методами для експрес-діагностики є методи короткострокового прогнозування, сигнального підходу, випереджаючі індикатори; у рамках фундаментальної діагностики – структурно-логічний аналіз, кореляційно-регресійний аналіз, VAR-моделі, імітаційне моделювання.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, регіон, діагностика, управління, проблеми розвитку.

Рис.: 1. **Бібл.:** 19.

Полякова Ольга Юріївна – кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх, Харків, 61022, Україна)

E-mail: polya_o@ukr.net

Ярошенко Ігор Васильович – науковий співробітник, відділ проблем розвитку регіональної економіки, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх, Харків, 61022, Україна)

E-mail: iyaroshenko@i.ua

Семигуліна Ірина Борисівна – молодший науковий співробітник, відділ проблем розвитку регіональної економіки, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх, Харків, 61022, Україна)

УДК 332.145

UDC 332.145

Полякова О. Ю., Ярошенко И. В., Семигулина И. Б. Подходы к экспресс- и фундаментальной диагностике проблем социально-экономического развития регионов

В работе проведен анализ проблемы построения системы диагностики социально-экономического развития регионов, что является залогом эффективного управления и предотвращения кризисных ситуаций в различных сферах жизнедеятельности региона. Предложенный подход к построению системы диагностики проблем социально-экономического развития регионов предполагает, что система диагностики должна быть сформирована на двух уровнях: экспресс-диагностика, целью которой является выявление проблем развития, и фундаментальная диагностика, целью которой является определение причин и угроз возникновения проблем в социально-экономическом развитии региона с учетом отраслевой специфики регионов и предприятий, осуществляющих хозяйственную деятельность в регионе, и других особенностей региона. Сроки осуществления диагностики должны быть согласованы со временем, необходимым на принятие решений, особенно оперативного управления. Показано, что наиболее целесообразными инструментальными методами для экспресс-диагностики являются методы краткосрочного прогнозирования, сигнальный подход, опережающие индикаторы; в рамках фундаментальной диагностики – структурно-логический анализ, корреляционно-регрессионный анализ, VAR-модели, имитационное моделирование.

Ключевые слова: социально-экономическое развитие, регион, диагностика, управление, проблемы развития.

Рис.: 1. **Библ.:** 19.

Полякова Ольга Юрьевна – кандидат экономических наук, доцент, старший научный сотрудник, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пл. Свободы, 5, Госпром, 7 подъезд, 8 этаж, Харьков, 61022, Украина)

E-mail: polya_o@ukr.net

Ярошенко Игорь Васильевич – научный сотрудник, отдел проблем развития региональной экономики, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пл. Свободы, 5, Госпром, 7 подъезд, 8 этаж, Харьков, 61022, Украина)

E-mail: iyaroshenko@i.ua

Семигулина Ирина Борисовна – младший научный сотрудник, отдел проблем развития региональной экономики, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пл. Свободы, 5, Госпром, 7 подъезд, 8 этаж, Харьков, 61022, Украина)

Poliakova Olha Yu., Yaroshenko Igor V., Semigulina Irina B. Approaches to a Rapid and Fundamental Diagnose of the Problems of Socio-economic Development of the Regions

The paper analyzes the problem of constructing of diagnostic systems of socio-economic development of the regions, which is the key to effective management and prevention of crisis situations in various spheres of life in the region. The proposed approach to building a system to diagnose problems of socio-economic development of regions suggests that diagnostic system must be formed on two levels: rapid diagnosis, the purpose of which is to identify the problems of development, and fundamental diagnosis, the purpose of which is to determine the causes of problems and threats to social and economic development of the region, taking into account industry-specific regions and enterprises engaged in economic activity in the region, and other characteristics of the region. Timing of the diagnosis should be coordinated with the time needed to make decisions, especially operational management. It is shown that the most appropriate instrumental methods for rapid diagnosis methods are short-term forecasting, signal approach, leading indicators; within the fundamental diagnostics – structurally logical analysis, correlation and regression analysis, VAR-models and simulation.

Key words: socio-economic development, region, diagnosis, management, development problems.

Pic.: 1. **Bibl.:** 19.

Poliakova Olha Yu. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Senior Research Fellow, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (pl. Svobody, 5, Derzhprom, 7 pidyizd, 8 poverkh, 61022, Ukraine)

E-mail: polya_o@ukr.net

Yaroshenko Igor V. – Research Associate, Department of Regional Economic Problems, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (pl. Svobody, 5, Derzhprom, 7 pidyizd, 8 poverkh, 61022, Ukraine)

E-mail: iyaroshenko@i.ua

Semigulina Irina B. – Junior Researcher, Department of Regional Economic Problems, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (pl. Svobody, 5, Derzhprom, 7 pidyizd, 8 poverkh, 61022, Ukraine)

С тійкий та цілеспрямований соціально-економічний розвиток регіонів є запорукою стабільного функціонування та розвитку країни. Розвиток регіонів забезпечується вибором напрямів управління, спрямованих на досягнення кращих (прогресивних) результатів їх розвитку. Передумовою визначення цих напрямів є діагностика проблем соціально-економічного розвитку регіонів. Незважаючи на багаточисельні наукові розробки роль, місце та головні засади здійснення діагностики в контексті регіонального розвитку залишаються невирішеними. Отже, метою даної роботи є узагальнення принципів діагностики та обґрунтування підходу до створення системи експрес- і фундаментальної діагностики проблем соціально-економічного розвитку регіонів.

У перекладі з грецької слово «*diagnosis*» означає розпізнавання, визначення. У цьому сенсі розуміється діагностика у медичних науках як процес розпізнавання хвороби й постановка діагнозу [14]. У традиційній термінології економічного аналізу діагностика означає вивчення стану об'єкта [2; 6; 17]. Термін «діагностика» тлумачиться також як вивчення ознак, що характеризують стан організмів і систем для прогнозування можливих відхилень у їх діяльності [5]. Щодо місця діагностики у процесі управління, то вона розглядається як необхідний етап розв'язання проблем, які мають місце в процесі життєдіяльності систем і застосовується після виявлення негативних тенденцій у результаті спостереження за їх станом [15]. У такому сенсі діагностика є не безперервним процесом, а лише інструментом розв'язання проблем, що виникають. В управлінні ж регіональним розвитком діагностика скоріш має бути спрямована на попередження розвитку негативних явищ і виявлення можливих загроз задалегідь. Але й сам процес управління може бути об'єктом діагностики. Так, у рамках консалтингової діяльності управлінська діагностика розглядається як етап процесу вдосконалення керування, унаслідок чого визначаються й формулюються завдання, що вимагають вирішення [9]. Об'єктом регіонального економічного діагнозу може бути регіон різного рівня: країна, область, адміністративний район, місто, район у місті, селище, тощо [4].

За визначенням Б. П. Литвака, «діагностика – вивчення ознак, які визначають розвиток ситуації й дозволяють попередити несприятливі відхилення в її розвитку» [10]. Р. К. Юксьярав, М. Я. Хабанук, Я. А. Леймані зазначають, що діагностика є процесом, у якому визначаються проблеми підприємства й причини їх виникнення» [18]. На думку Ф. Ф. Аунапу, діагностика є методом аналізу стану системи для визначення й виключення в ній диспропорцій [5]. А. А. Давидов вважає, що діагностика – це визначення ознак і причин деформації й відхилень об'єкта від норми [4]. На думку В. Ш. Раппопорта, діагностикою потрібно вважати управлінську роботу з виявлення проблем і вузьких місць системи [13]. Мета діагностики, на думку більшості авторів, – вивчення проблеми й виявлення факторів, що впливають на неї, для підтримки управлінських рішень.

Ті чи інші діагностичні методи останнім часом стали широко застосовуватися в економічній практиці під час виявлення ознак «хвороби» суб'єктів господарювання й причин її появи. В. С. Пономаренко, О. М. Тридід, М. О. Кизим під економічною діагностикою підприємства також розуміють метод розпізнавання його проблем [12]. Основним інструментом такої діагностики називають аналіз величин і співвідношень параметрів системи та її навколишнього середовища, аналіз змін цих співвідношень. Метою цього

аналізу є визначення місця (відповідно до структури економічної системи) і причин появи проблеми.

У даному контексті діагностика розглядає причини і величину відхилення економічних процесів у регіоні від встановленої норми на основі типових ознак. Отже, у широкому змісті діагностика – це виділення проблемних, депресивних, а також перспективних регіонів з метою прийняття адекватних заходів і обґрунтованих управлінських рішень. Діагностика соціально-економічного розвитку дозволяє скласти змістовний «паспорт» території, оцінити економічний, соціальний і екологічний потенціал, ефективність його використання, дає можливість отримання вичерпної інформації щодо стану економіки регіону, її збалансованості та узгодженості економічного і соціального розвитку.

З аležно від динамічних завдань діагностики слід розрізнити *діагностику стану* і *діагностику процесу*. Діагностика стану включає оцінку соціально-економічного стану регіону в даний час (або за період). Діагностика процесу пов'язана з визначенням динаміки розвитку, виявленням факторів ендогенного і екзогенного характеру, які впливають на розвиток регіону. Важливим є виявлення взаємозв'язків і залежностей, які є визначальними для даного конкретного регіону.

Діагностика базується на результатах збору і обробки інформації, а саме – на моніторингу [8]. Співвідношення моніторингу та діагностики різними авторами трактується по-різному. Зазвичай під моніторингом розуміють лише спостереження за об'єктом і вимірювання його у певні моменти часу, а діагностика більш широке поняття і включає аналіз тенденцій, змін та пошук причин цих змін. При цьому слід зазначити, що діагностика розвитку має відзначати і негативні (переважно), і позитивні зміни, оскільки останні можуть бути «точками росту» і забезпечувати стійкість розвитку.

Роль діагностики в системі управління регіоном визначається її спрямованістю на виявлення відхилень та їхніх причин. Тому діагностика призначена для реалізації таких функцій управління, як аналіз і прогнозування та реалізує зворотний зв'язок у системі управління.

Залежно від часового горизонту та рівня об'єкта управління діагностика може здійснюватися як у контурі оперативного управління, так і у стратегічному контурі. При цьому методи діагностики, використовувані у цих двох контурах, не однакові. На рівні оперативного і тактичного управління діагностика покликана вирішити, чи існують суттєві розбіжності між запланованим (прогнозованим, цільовим) станом регіону та його поточним станом, які можуть служити індикаторами виникнення проблем. На рівні стратегічного управління діагностика призначена для визначення потенційних загроз соціально-економічному розвитку регіону і досягнення ним стратегічних цілей.

Повна діагностика регіональної соціально-економічної системи повинна включати: діагностику ситуації в цілому, ключові проблеми, що є найбільш важливими з точки зору розв'язання конкретних завдань регулювання регіонального розвитку, процесів розвитку, тобто аналіз того, в якому напрямку і яким чином трансформуються загально-регіональна ситуація й окремі регіональні проблеми.

Діагностика соціально-економічного розвитку регіону може здійснюватися у різних формах: аналітична, експертна, модельна. Аналітична діагностика здійснюється на основі статистичної інформації з використанням методів регіонального аналізу, статистичних методів, порівняння

тощо; така форма найбільш прийнятна для аналізу економічної складової розвитку регіону. Експертна діагностика передбачає отримання інформації шляхом контактних методів за рахунок проведення спеціальних експертних і соціологічних опитувань. Вона здебільшого спрямована на оцінку соціальної складової розвитку. Діагностика на моделі передбачає отримання інформації про стан регіону шляхом імітації, може застосовуватися як для економічної, так і для соціальної складових розвитку. Перспективним напрямком є поєднання усіх форм задля побудови детальної та репрезентативної моделі розвитку регіону.

Система діагностика покликана забезпечити умови ефективного управління розвитком регіону, серед яких важливими є:

- ✦ безперервність процесу управління регіоном, починаючи з формулювання стратегії розвитку та її коригування під впливом зовнішніх і внутрішніх загроз і закінчуючи розробкою конкретних проєктів;
- ✦ узгодженість стратегічних цілей регіонального розвитку з перспективними макроекономічними показниками;
- ✦ своєчасність аналізу загроз, що викликають кризовий стан у різних сферах життєдіяльності регіону або можуть спровокувати негативні явища;
- ✦ розробка упереджувачих дій, спрямованих на ефективне попередження та ліквідацію наслідків загрози.

Щодо класифікації видів діагностики, то в літературі виділяються декілька класифікаційних ознак. О. А. Хохлова визначає такі види діагностики: за ситуацією; за проблемою; за процесом розвитку [16].

Авторами робіт [7; 8] виділено такі види діагностики залежно від кінцевої мети її здійснення: експрес-діагностика, що є попереднім етапом виявлення проблеми; фундаментальна діагностика, яка передбачає поглиблений аналіз, виявлення проблеми та її причин; остаточна діагностика, що узагальнює попередні етапи.

У роботі [11] класифікацію видів діагностики здійснено на основі залежності від напрямку дослідження економічного об'єкта, а саме: експрес-діагностика, спеціалізована й комплексна діагностика. При цьому експрес-діагностика передбачає одержання невеликої кількості інформативних показників, які дають об'єктивну характеристику положення об'єкта діагностики й дозволяють виявити проблеми і запропонувати можливі заходи щодо виходу з критичної ситуації. Результати експрес-діагностики, на думку авторів, є попередніми, а висновки мають імовірнісний характер. Таке визначення є дещо сумнівним, оскільки, на наш погляд, експрес-діагностика покликана саме показати наявність проблеми, а шляхи вирішення знаходяться поза її межами. Спеціалізованою діагностикою автори вважають діагностику елементів системи за виділеними напрямками. На етапі комплексної діагностики визначається існуючий стан об'єкта діагностики, детально вивчаються проблеми етапу експрес-діагностики і виявляються причини виникнення кризових ситуацій на основі аналізу розширеного кола даних. Комплексний характер діагностики полягає у включенні до розгляду динаміки процесів і дослідженні прямих і зворотних зв'язків між ними.

Напрями використання діагностичних методів в економіці, таких як експрес- і фундаментальна діагностика, досліджені також в роботах І. А. Бланка, В. А. Забродського,

М. О. Кизима [1; 7; 8]. В. А. Забродським і М. О. Кизимом запропоновано принципову схему діагностики фінансової стабільності великомасштабних економіко-виробничих систем, яка містить у собі: моніторинг симптомів, експрес- і фундаментальну діагностику фінансової «хвороби», кінцевий аналіз фінансової хвороби та причин її виникнення. Етапи діагностики чітко розмежовуються: експрес-діагностика визначає вид фінансової «хвороби», а фундаментальна – її причини.

Узагальнюючи наведені класифікації, можна визначити експрес-діагностику як коротке дослідження різних аспектів діяльності об'єкта з метою виявлення проблемних областей і одержання попередніх оцінок поточного стану. Експрес-діагностика є першим етапом досліджень, проведених із залученням сторонньої інформації, допомагає з'ясувати поточний стан об'єкта і виявити наявність негативних явищ у розвитку об'єкта дослідження [3]. Співвідношення між експрес- і фундаментальною діагностикою майже таке саме, як між технічним і фундаментальним аналізом фондових ринків. Якщо експрес-діагностика спрямована на виявлення відхилень, то фундаментальна повинна розглядати глибинні причини та тренди, які зумовили конкретну ситуацію.

Слід зазначити, що експрес- та фундаментальна діагностика мають використовуватися як у контурі оперативного (тактичного), так і стратегічного управління. Проте інструменти у цих контурах можуть відрізнятися. Якщо на рівні оперативного управління експрес-діагностика покликана виявити відхилення від запланованих на даний момент часу показників або довготривалого тренду, то на рівні стратегічного управління цей етап спрямований на виявлення відхилень від стратегічної траєкторії розвитку. Отже, у першому випадку використовуватимуться методи аналізу часових рядів, економетрії, випереджальних індикаторів, а у другому – методи оптимального управління. Водночас глибина здійснення фундаментальної діагностики в рамках різних контурів управління також неоднакова і повинна узгоджуватися з керованими параметрами контурів.

Ступінь глибини дослідження у рамках фундаментальної діагностики демонструється на *рис. 1* на прикладі одного з індикаторів експрес-діагностики для контуру стратегічного управління. Так, якщо на етапі експрес-діагностики виявлено більше за сезоннозважене середнє зниження індексу обсягу сільськогосподарського виробництва у регіоні, то на етапі фундаментальної діагностики визначається, чи є об'єктивні екзогенні чинники такого зниження, чи це зниження є результатом недбалого управління сільськогосподарськими підприємствами. При фундаментальній діагностиці може бути необхідним здійснення аналізу конкретних економічних (чи соціальних) суб'єктів, які здійснюють найбільший вплив на соціально-економічний розвиток даного регіону. Визначальною у такому разі є галузева специфіка економіки регіону та особливості соціально-демографічних процесів.

Таким чином, можна сформулювати основні принципи побудови системи діагностики регіонального розвитку:

- ✦ система діагностики – це система безперервного аналізу змін у соціально-економічному розвитку регіонів, який базується на результатах всебічного моніторингу;
- ✦ система діагностики має охоплювати усі сфери життєдіяльності регіону в розрізі різних часових проміжків, що дає змогу виявляти довгострокові та короткострокові коливання в розвитку регіону;

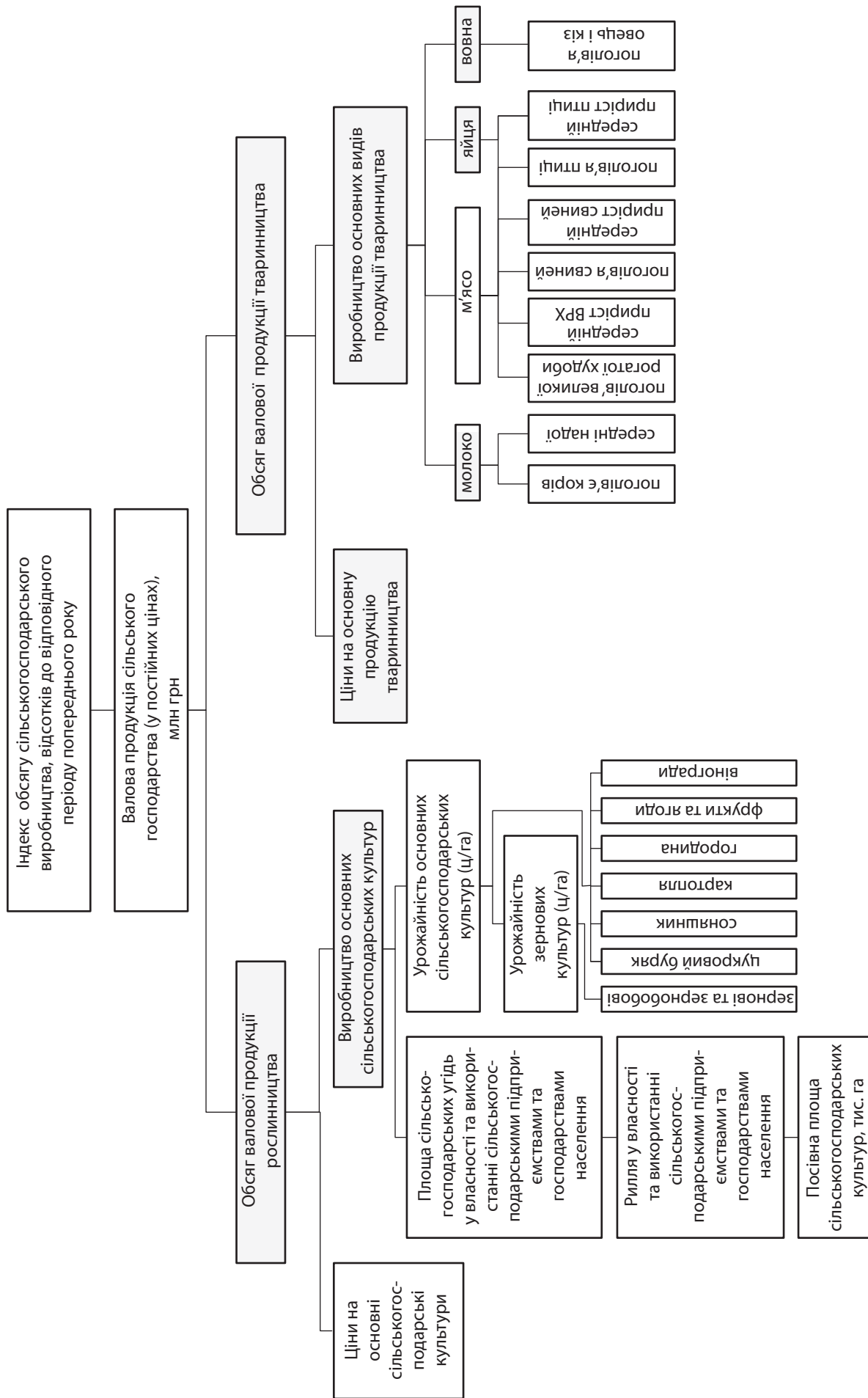

Рис. 1. Структура фундаментальної діагностики стану регіону за індикатором «Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва»

- ✦ система діагностики має бути сформована на двох рівнях: експрес-діагностика, метою якої є виявлення проблем розвитку, і фундаментальна діагностика, метою якої є визначення причин і загроз виникнення проблем у соціально-економічному розвитку регіону;
- ✦ експрес-діагностика має бути своєчасною та мати упереджуючі властивості, що може бути досягнуто побудовою системи випереджаючих, або сигнальних, індикаторів індивідуально для кожного регіону;
- ✦ експрес-діагностика має здійснюватися на постійній основі з формулюванням висновків щомісяця по основних показниках соціально-економічного розвитку регіону та щокварталу по показниках, які узгоджуються з макроекономічними цілями розвитку, а також щорічно по показниках, які повільно змінюються та фіксуються лише в річному розрізі;
- ✦ термін проведення експрес-діагностики має бути узгоджений з часом, необхідним на прийняття оперативних рішень, що забезпечується випереджаючими властивостями експрес-діагностики;
- ✦ фундаментальна діагностика має ґрунтуватися на дослідженні причинно-наслідкових зв'язків між соціально-економічними процесами в регіоні та у його взаємодії із зовнішнім середовищем;
- ✦ глибина фундаментальної діагностики залежить від умов розвитку конкретного регіону, його галузевої, соціальної, природничої специфіки тощо, а також має бути узгоджена з можливостями управління регіональним розвитком;
- ✦ фундаментальна діагностика має здійснюватися на постійній основі для виявлення нових тенденцій та причинно-наслідкових зв'язків у соціально-економічному розвитку регіону з фокусуванням на ключових проблемах, виявлених у ході експрес-діагностики.

Виходячи з цілей двох видів діагностики як інструментальні засоби для експрес-діагностики можна рекомендувати методи короткострокового прогнозування, сигнальний підхід, побудову випереджаючих індикаторів, аналіз стійкості; у рамках фундаментальної діагностики доцільними є використання структурно-логічного аналізу, кореляційно-регресійного аналізу, зокрема, VAR-моделей для виявлення причин виникнення проблем, імітаційного моделювання для визначення можливих сценаріїв розвитку та розв'язання проблем і вибору адекватних тактичних і стратегічних рішень.

Таким чином, запропонований підхід до побудови системи діагностики проблем соціально-економічного розвитку регіонів передбачає, що система діагностики має бути сформована на двох рівнях: експрес-діагностика, метою якої є виявлення проблем розвитку, і фундаментальна діагностика, метою якої є визначення причин і загроз виникнення проблем у соціально-економічному розвитку регіону з урахуванням галузевої специфіки регіонів і підприємств, які здійснюють господарську діяльність у регіоні, та інших специфічних особливостей регіону. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бланк І. А.** Основи фінансового менеджмента : в 2 т. / І. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 1999. – Т. 1. – 1999. – 592 с.

2. Большой экономический словарь / Под. ред. А. Н. Азриэляна. – М. : Институт новой экономики, 1997. – 864 с.
3. **Глухарев С. М.** Економічна діагностика : навч. вид. – Харків : ХНАМГ, 2008. – 118 с.
4. **Давыдов А. А.** Доминирующая пропорция в социальной системе: постановка проблемы / А. А. Давыдов // Модульный анализ социальных систем. – М. : ИСАН, 1993. – С. 83 – 87.
5. Диагностика производственных систем / Под ред. Ф. Ф. Аунапу. – Иркутск : ИНЦТИ, 1972. – 39 с.
6. Диагностика стану підприємства: теорія і практика : монографія / Під заг. ред. А. Е. Воронкової. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 448 с.
7. **Забродский В. А.** Оценка финансовой устойчивости производственно-экономических систем / В. А. Забродский, Н. А. Кизим. – Х. : Бизнес Информ, 2000. – 82 с.
8. **Кизим М. О.** Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства : монографія / М. О. Кизим, В. А. Забродський, В. А. Зінченко. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2003. – 144 с.
9. **Кисельников А. А.** Моделирование структуры процесса реализации комплексных региональных программ / А. А. Кисельников. – Новосибирск : Наука, 1984. – 176 с.
10. **Литвак Б. Г.** Разработка управленческого решения / Б. Г. Литвак. – М. : Дело, 2000. – 392 с.
11. Мониторинг социальных программ: практические примеры / А. Л. Александрова, И. В. Белякова. – М. : Фонд «Институт экономики города», 2005. – 264 с.
12. **Пономаренко В. С.** Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи : монографія / В. С. Пономаренко, М. О. Кизим, О. М. Тридід. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2003. – 328 с.
13. **Рапопорт В. Ш.** Диагностика управления: практический опыт и реализация / В. Ш. Рапопорт. – М. : Экономика, 1988. – 127 с.
14. Советский энциклопедический словарь / Под ред. А. М. Прохорова. – М. : Сов. энциклопедия, 1987. – 1600 с.
15. Стратегія національної безпеки України в редакції Указу Президента України від 8 червня 2012 року № 389/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/>
16. **Хохлова О. А.** Региональная диагностика как методологическая база стратегического исследования экономики региона / О. А. Хохлова // Вопросы статистики. – 2006. – № 9. – С. 52 – 57.
17. Энциклопедия кибернетики: в 2 т. – К. : Глав. ред. укр. сов. энцикл., 1975. – Т. 1. – 1975. – 606 с., Т. 2. – 1975. – 619 с.
18. **Юксвярав Р. К.** Управленческое консультирование: теория и практика / Р. К. Юксвярав, М. Я. Хабанук, Я. А. Леймани. – М. : Экономика, 1988. – 240 с.
19. **Marion A.** Le Diagnostic d'Enterprise / A. Marion – Paris: Ed. ECONOMICA, 1993. – 324 p.

REFERENCES

- Aleksandrova, A. L., and Beliakova, I. V. *Monitoring sotsialnykh programm: prakticheskie primery* [Monitoring of social programs: practical examples]. Moscow: Institut ekonomiki goroda, 2005.
- Bolshoy ekonomicheskyy slovar* [Big Dictionary of Economics]. Moscow: Institut novoy ekonomiki, 1997.
- Blank, I. A. *Osnovy finansovogo menedzhmenta* [Fundamentals of Financial Management]. Kyiv: Nika-Tsentr, 1999.
- Davydov, A. A. "Dominiruiushchaia proporsiiia v sotsialnoy sisteme: postanovka problemy" [Dominant proportion of the social system: problem]. In *Modulnyy analiz sotsialnykh sistem*, 83-87. Moscow: ISAN, 1993.
- Diagnostika proizvodstvennykh sistem* [Diagnosis of production systems]. Irkutsk: INTsTI, 1972.
- Diahnostyka stanu pidpriemstva: teoriia i praktyka* [Diagnosis of the enterprise: theory and practice]. Kharkiv: INZhEK, 2006.
- Entsiklopediia kibernetiki* [Encyclopedia of Cybernetics]. Kyiv: Glavnaia redaktsiia ukrainskoy sovetskoj entsiklopedii, 1975.
- Hlukhariev, S. M. *Ekonomichna diahnostyka* [Economic diagnostics]. Kharkiv: KhNAMH, 2008.
- Kiselnikov, A. A. *Modelirovanie struktury protsessa realizatsii kompleksnykh regionalnykh programm* [Modeling of the structure of complex process of implementation of regional programs]. Novosibirsk: Nauka, 1984.
- Kyzym, M. O., Zabrodskiy, V. A., and Zinchenko, V. A. *Otsinka i diahnostyka finansovoi stiiikosti pidpriemstva* [Assessment and Diagnosis financial viability]. Kharkiv: INZhEK, 2003.